

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ГРОМАДОЗНАВСТВА В ПРАЗІ.
INSTITUT UKRAINIEN DE SOCIOLOGIE A PRAGUE.

М. Charoval : La Cité et le Village

МИКИТА ШАПОВАЛ

МІСТО Й СЕЛО

(Відбитка з збірника „Суспільство“ кн. III—IV, 1926)

—

ПРАГА

1926

Дружарня «ЛЕГІОГРАФІЯ», Прага-Vršovice, Sámova 665.

М. Шаповал.

МІСТО Й СЕЛО (Соціологічні нариси).

I.

Низче подається два розділи з більшої моєї студії, обчисленої на досить велику обсягом книгу, що матиме зазначену вгорі назву «Місто й Село». Робота моя майже на при-кінці, однак невідомо, коли я зможу здати її до друку, бо цьому на перешкоді брак матеріяльних засобів. Ще й тому не кваплюся з друком її, що бажається виробити точніше де-які деталі, а тому доводиться привібувати матеріял, що йде, звичайно, в емігранських обставинах дуже поволі.

Тим часом, само питання про суспільну природу складних агрегатів таких, як місто й село, набуває в сучасному житті просто незвичайно болючого значіння не то що для соціологів, статистиків, економістів, але передовсім для політиків: зростання міст, рух сільської людности в міста, боротьба економічна між селом і містом тягне за собою і політичну; політична і економічна організація селянства на ґрунті усвідомлення селом своїх інтересів та культурний зріст села в умовах демократії витворює не тільки «аграризм», але ставить село перед містом в грізну поставу, що створює здвиги і ставить на історичну чергу велику боротьбу з неминучими катастрофами, передвісником яких є сучасні більші чи менші аграрні революції.

Суспільний політик не може байдужно обминати цілі проблеми міста й села, бо в ній знайдеться або розв'язання сил для нечуваного культурного поступу людства або — катастрофа сучасної цивілізації.

Ще більш гостру цікавість мусить притягти до себе ця проблема з боку українських дослідників суспільного життя, а також і практичних політиків, котрі до своєї громадської ролі ставляться поважно і шукають не лише зовнішніх успіхів і слави, але передовсім дбають про виконання обов'язків і про здобуття реальних успіхів для українського відродження.

Проблема міста й села на Україні безмірно гостріша: політики бачуть фатальні наслідки панування міст над селами і відчують свою несподу протиставити українське село чужому місту на Україні, а соціологи у вивченні суспільної структури на Україні побачуть

цікаві (неймовірно цікаві!) вияви де-яких суспільних сил, дивовижні соціальні феномени, якими можна науково пояснити причини нашої національної відсталості і неволі.

Для нас вивчення цієї проблеми відкриває новий світ, в якому наша суспільна свідомість завершується, здобуває ґрунт і нове джерело одушевлення в будівничій праці.

Для сконструювання наукової програми українського визволення і створення системи справді реальної політики рішуче необхідне є вивчення села і міста на Україні в їх структурі, їх суспільних функціях, їх всебічній характеристиці. Дотеперішнє перебування української інтелігенції в сфері чужо-національних ідеологічних і наукових уявлень та переживань, орудування категоріями, що витворені на основі чужо-національних об'єктів вивчення, підпадання під великий вплив чужих ідейних конструкцій не то що не допомогало зрозуміти реальну дійсність на українській землі, а зовсім одводило нашу увагу од української дійсности, позбавляючи цим українську громадсько-будівничу роботу вищого смислу і реалізму.

Опріч того, воно позбавляло нашу політично-ідеологічну аргументацію всякої переконуючої сили, певности і розмаху. Бідність української політично-ідеологічної аргументації знаходить свій вираз в нашій суспільно-політичній літературі, яка не викликає не то що у сторонніх, але і в нас самих поважнішого інтересу.

Великі події, що відбулися і відбуваються на наших землях розбудили гостру увагу нас до суспільних справ, але без спеціального вивчення об'єктивного стану річей не можливо усвідомити його: часткових уявлень не вистарчає — мусить витворитись соціологічний погляд на суспільну дійсність і що-йно тоді політик зможе грамотно читати книгу життя.

Вивчення основних питань сучасної соціології дає змогу розуміти суспільний процес в цілому і взагалі, а вивчення проблеми міста й села дасть змогу розуміти українську дійсність в її заляженнях; тим то ми, організуючи соціологічні студії в семінарах нашого Інституту Громадознавства, після вступу в соціальну аналітику, звертаємо передовсім увагу на основну проблему українського життя: *відношення села і міста.*

Схематичний план наших студій в цій галузі загалом такий:

Частина I. Соціологічна.

I. Вступ.

1. Суспільне явище і спроба означень його в соціології.
2. Суспільні агрегати, як складне суспільне явище.
3. Місто й село, як суспільні агрегати.

II. Походження села і міста.

Ріжні теорії.

III. Організація міста в порівнанні з селом.

1. Матеріальна організація (рополога частин, будова, оздоба і т. д.)
2. Господарсько-економічна (заняття, поділ праці, скупчення капіталів і т. д.).

3. Соціяльна (групування, залежності, солідарність, розбіжності, одрив од землі і т. д.).
 4. Культурна (просвіта, наука, мистецтво, релігія і т. д.).
 5. Психічна (рух уявлень, усупільнення психіки, раціоналізм, індивідуалізм і т. д.).
 6. Політична (керівництво суспільством, залежності).
- IV. *Суспільний процес в цілому.*
1. Політична підлеглість села місту.
 2. Культурна одірваність села від міста.
 3. Економічна диктатура міста над селом.
- V. *Загальні висновки.*
- Перспективи розвитку міст і села.

Частина II. Соціографічна.

(Село і місто на Україні)

1. *Походження міст на Україні.*
2. *Національно-політичний і соціальний склад міст:*
 - Велика Україна.
 - Галичина.
 - Підкарпаття.
3. *Риси організації міст на Україні:*
 - Матеріальна організація.
 - Господарська „
 - Соціяльна „
 - Психічна „
 - Культурна „
 - Політична „
4. *Селянство і робітництво, як основні групи укр. нації.*
5. *Українська інтелігенція.*
6. *Суспільний процес і його наслідки для укр. народу:*
 1. Міжнародний поділ сусп. праці і його соц. форми (місто й село).
 2. Україн. народ займає місце поневолених сусп. класів.
 3. Неповне українське суспільство.
 4. Контраст села і міста.
 5. Натиск з півночі (рідко заселена країна на густо заселену).
 6. Натиск з заходу (густо заселені на рідче насел. чи навпаки).
 7. Росполога жидівства на Україні і його соціяльна роля.
 8. Поневолена нація, як объект визиску.
7. *Система визисків і антагонізмів:*
 1. Класово-економічний гніт (визиск надвартости, визиск земельної ренти).
 2. Визиск фізичної сили шляхом мілітаризму пануючих.
 3. Визиск психічної енергії (денационалізація) укр. народу.
 4. Культурна ізоляція українського народу.
 5. Конфіскація природних багатств і загроза біологічних підстав існування укр. народу.

6. Колонізація України і деформація суспільної структури.
7. Україна — колонія.

Частина III — політична.

I. Засади української суспільної політики.

1. Частина ідеологічна:

Основи національної взаємочинності в області:

- а) Господарства: промислу, торгівлі, фінансів, і сільського господарства.
Капіталізм. Кооперація. Соціалізм.
- б) Культури духової: виховання родини, школа, преса, наука, мистецтво, релігія.
- в) Культури фізичної: народне здоров'я, житло, умови праці.
Полова проблема. Національно-расова гігієна. Соціальна медицина і гігієна.
- г) Політика: партії, військо, держава, охорона нації.
- д) Суспільна дисципліна: злочин і кара, подвиг і нагорода.
Суспільна етика і право.

2. Частина соціотехнічна:

- а) Проблема авторитету і провідництва.
- б) Спільчанство: групи стихійні і метоставні.
- в) Техніка керовництва.
- г) Волонтарізм і революційність.

II. Селянство, робітництво, інтелігенція, як суспільні чинники на Україні.

Робітництво, як революційний чинник.

Робітництво у національному відродженні.

Селянство, як маса.

Селянство, як монополіст с.-г. продукції.

Охорона праці.

III. Українство у світовій системі взаємочинності.

Націоналізм в господарстві, культурі, політиці.

Інтернаціоналізм в економіці, культурі, політиці.

Союзи і орієнтації. Росія — Польща. Азія і Європа.

Пан-Європейська Федерація.

IV. Право і етика українського відродження.

Право національно-лінгвістичної групи на самоозначення.

Самоозначення значить державний суверенітет.

Нація, як цілість і як меншість.

Право революції і війни.

Шовінізм і расова боротьба.

V. Заключення.

Урбанізм і руралізм.

Село-Місто на Україні.

Самовистарчальність і світова взаємочинність.

Вивчення села і міста, як основа соціологічної науки.

Соціологія і політика.

Безсумнівно, що виконання вищенаведеної програми дуже не легке і вимагає великої гуртової роботи. Труднощі для вивчення проблеми села і міста величезні, як через недостачу матеріялу в області науково-статистичній, так і спеціально через недостачу матеріялів що до України, бо-ж такої наукової роботи у нас майже не велося: ледве-ледве починаємо підходити тепер до вивчення села і міста. Ми подаємо зведену програму вивчення села і міста в їх бутті і відношеннях, а на іншому місці подаємо докладнішу програму монографічного вивчення села. Низче подаємо конспективний переклад розділів з нашої праці, а то власне представлення національного складу міст на Україні (а почасти й сел), як первооснову для будьяких висновків, а далі характеристику суспільного процесу на Україні в його наслідках для українського народу.

Ми свідомі недостач нашої праці, але вважаємо за необхідне подати уривки з неї до загального відому, як спробу підведення наукових основ під українську визвольну ідеологію з метою притягнення уваги до *кардинального* питання нашої сучасности. В дальших збірниках «Суспільства», в міру їх виходу, подаватимемо і інші розділи з нашої праці.

II. НАЦІОНАЛЬНО-СОЦІЯЛЬНИЙ СКЛАД МІСТ НА УКРАЇНІ

Велика Україна.

Історичний розвиток міст на Україні пояснюється фактами панування чужих державно-політичних систем: литовської, польської, австро-угорської, московської, не кажучи про татарський і до-татарський періоди. Тому, що місто, як видно було, є показником суспільної диференціяції, поширеного поділу суспільної праці, то в перебранням чужинцями політичної влади над укр. народом в їх руках з'осереджувалось: публічне керівництво, вищі господарські функції (промисловість, торгівля, фінанси), наукова і культурна діяльність, концентруючись в *містах*. Тому міста на Україні стали осередками, в яких скупчувалися чужо-національні елементи і росла їх суспільна вага, політична сила і культурна перевага.

Процес захоплення українського ринку московським капіталізмом почався ще при Петрі I і помітно зазначився ще в другій половині XVII століття — отже перед нами вже майже $2\frac{1}{2}$ сотні літ відбувається він, зростаючи в своїй силі і розмахові. Тереном його діяльності є вся територія України, місцем скупчення і організації — міста. Спочатку міста старої Гетьманщини, потім Слобідщини, нарешті, Степової України, яка колонізувалась ще в першій половині XIX століття. Процес захоплення України російсько-московським капіталом був уже в 50-х роках XIX ст. майже закінчений. Німець Коль, що одвідав Харківський ярмарок 1840 р. і залишив опис його, (Kohl, — «Reisen in Südrussland», Dresden u. Leipzig, 1841) свідчить:

«Головна роля з кожного погляду, як продуцентів, так і посередників, належить великорусам. Багато більш половини товарів виходить з їх великих фабрик, і значно більш половини гуртовиків

на цім ярмарку належить до їх племені... Вони беруться без винятку за всі товари і неможна назвати ні одного товару, якого збутом не займались би переважно вони». Українців, «їх братів, можна брати на увагу менше, ніж будь кого. Вони сами не постачають навіть небагатьох своїх виробів — своїх килимів, повстей, гарних смухів і ин. Вони все більш і більш випускають з своїх рук і передають великоросам невеличку проміжу торгівлю між гуртовиками і окремими невеликими ринками». Про Кременчук той-же Коль зауважує: «Хоч він (Кременчук) і стоїть на Україні, але тутешні крамарі — головно жиди, вірмени, греки і, особливо, великоруси. В українців мало ініціативи, властивої московській крові. Майже всі вони заняті скотарством і хліборобством».

Проф. А. П. Оглоблін в своїй праці (Очерки истории украинской фабрики. Предкапиталистическая фабрика. Держ. в-во України. 1925 р.) подає опрацьовані ним відомости що до національного складу промислових груп, на основі матеріялів 1832 року. Оглоблін вказує на грубість обрахунків і неточність, але в головному вони характеризують стан річей.

Група промисловців:

Великорусів — 44.6% (Чернигівщ. 76.3%, Полтавщ. 68.0%, Херсонщ. з Одесою 56.5%, Катерин. 52.9%).

Українців — 28.7% (на Київщині 65.7%, Слобідськ. Укр. 65.1%, найменш — Поділля і Волинь).

Жидів — 17.4% (на Волині 93.3%, Поділлі 32.0%).

Инших (вірмени, греки, молдов.) — 5.7%, (Херсонщина 13.1%, Київщина 13.7%, Поділля 12.0%).

Група купців:

Великорусів — 52.6% (Катеринославщ. 79.3%, Черниг. 80.6%, Поділля 77.8%, Київщ. 77.8%, Полт. 63.2%, Слоб. Укр. 41.4, Херсонщина 60.0%, Волинь 1.9%).

Українців — 22.2% (Слоб. Укр. 58.6%, Полт. 31.6%, Херсонщ. з Од. 27.1%, Київщ. 22.2%, Черниг. 19.4%).

Жидів — 20.9% (Волинь 96.2%, Поділля 11.1%, Херс. 2.9%).

Чужоземців — 1.9% (Поділля 11.1%).

Инших — 2.4% — Отже, разом 100%

100.%

Купці по гильдіях:

	I	II	III
Українців	—	15.4%	24.9%
Великорусів	4.4%	76.9 «	56.2 «
Жидів	95.6 «	—	14.3 «
Чужозем.	—	7.7 «	1.8 «
Инших	—	—	2.8 «
	100%	100%	100%

Міщанство:

Великорусів — 35.5% (Полт. 83.3%, Черниг. 81.8% Хер.-Од. 54.6%, Слоб. Укр. 33.3%, Катер. 28.6).

Українців—31.4 (Київщ. 87.5% Слоб. Укр. 66.7%, Кат. 28.6%, Полт. 16.7%, Под. 6.2%, Черн. 18.2% Вол. 12.5%).

Жидів—12.4% (Волинь 75.0%, Поділля 43.0%, Херсонщ. 9.1%).

Чужозем.—7.5% (Поділля 31.2%, Вол. 12.5%, Київщ. 8.3%, Херс.-Од. 4.5%).

Інших—13.2% (Катер. 42.8%, Херс.-Од. 31.8%, Под. 18.8%).

Селяне:

Українців—81.8%.

Москалів—18.2%.

Оці цифри проф. Оглобліна, виведені з даних 1832 року, вказують на незвичайно цікавий стан річей, який означає собою і дає пояснення тій катастрофічності положення українського народу, яка виявляється за нашої доби особливо гостро і відчувається свідомою більшістю українського народу.

Якраз ці дані вказують, що промислова, торговельна, фінансова діяльність, направлена на задоволення потреб населення України (в подавляючій більшості українською) знаходилась ще 100 р. тому в руках не-українців, скупчених в містах, як тих соціальних осередках, що керують культурним, господарським і політичним суспільним процесом України. Залежність українського села від не-українського міста творить нерозривний соціальний зв'язок, а це значить—підпорядкованість села місту.

Майже на протязі століття процес укріплення цієї залежності збільшувався: місто ставало менш українським, тиснення національних меншостей над українською більшістю збільшувалося.

Перегляд низчеподаних відомостей мусить дати уявлення про сучасний стан річей на Україні.

Сучасна Велика Україна («радянська») представляється в таких загальних числах (1923 рік*):

	Територія в км²	Населення (в тисяч.)			Густина на 1 км²	Національний склад міст в %						
		міське	сільське	Разом		Укр.	Рос.	Жиди	Польаки	Німці	Інші	Разом
Волинська	31.860	299.5	1518.8	1818.3	57.1	43.3	10.8	39.5	4.8	0.7	0.9	100
Подільська	32.241	397.8	3059.4	3457.0	101.0	30.8	9.2	55.3	3.8	0.2	0.9	100
Київська	55.032	1175.9	3459.8	4635.7	84.2	51.0	16.5	28.5	2.3	0.4	1.3	100
Лівобережна ..	119.133	1973.0	8038.0	9910.0	83.2	—	—	—	—	—	—	—
Полтавська	45.790	498.1	3180.8	3668.9	77.9	68.0	4.9	24.9	0.5	0.3	1.4	100
Чернігівська ..	37.362	266.0	1737.2	2003.2	53.6	60.8	13.3	18.6	0.5	0.1	1.7	100
Харківська	36.727	545.8	2182.6	2728.4	74.3	55.3	27.8	12.6	1.2	0.4	2.7	100
Лівобережна ..	119.879	1247.9	7050.6	8298.5	69.2	—	—	—	—	—	—	—
Донецька	65.104	662.3	2039.0	2701.3	41.5	27.1	60.8	6.0	1.0	0.6	4.5	100
Катеринославська	76.912	465.5	2958.8	3424.1	44.5	38.6	33.9	22.6	1.5	1.2	2.3	100
Одеська	78.044	862.8	2430.6	3293.4	42.2	26.7	36.7	31.3	1.4	0.7	3.2	100
Степова	220.060	1990.8	7428.2	9418.8	42.8	—	—	—	—	—	—	—
По Україні ..	461.073	5111.5	22518.3	27628.3	59.9	43.1	26.7	25.7	1.8	0.5	2.3	100

* «Україна». Статистичний справочник. Харків, 1925 Центр. Статистичне Управління У. С. Р. Р.

Українців—31.4 (Київщ. 87.5% Слоб. Укр. 66.7%, Кат. 28.6%, Полт. 16.7%, Под. 6.2%, Черн. 18.2% Вол. 12.5%).

Жидів—12.4% (Волинь 75.0%, Поділля 43.0%, Херсонщ. 9.1%).

Чужозем.—7.5% (Поділля 31.2%, Вол. 12.5%, Київщ. 8.3%, Херс.-Од. 4.5%).

Інших—13.2% (Катер. 42.8%, Херс.-Од. 31.8%, Под. 18.8%).

Селяне:

Українців—81.8%.

Москалів—18.2%.

Оці цифри проф. Оглобліна, виведені з даних 1832 року, вказують на незвичайно цікавий стан річей, який означає собою і дає пояснення тій катастрофічності положення українського народу, яка виявляється за нашої доби особливо гостро і відчувається свідомою більшістю українського народу.

Якраз ці дані вказують, що промислова, торговельна, фінансова діяльність, направлена на задоволення потреб населення України (в подавляючій більшості українською) знаходилась ще 100 р. тому в руках не-українців, скупчених в містах, як тих соціальних осередках, що керують культурним, господарським і політичним суспільним процесом України. Залежність українського села від не-українського міста творить нерозривний соціальний зв'язок, а це значить—підпорядкованість села місту.

Майже на протязі століття процес укріплення цієї залежності збільшувався: місто ставало менш українським, тиснення національних меншостей над українською більшістю збільшувалося.

Перегляд низчеподаних відомостей мусить дати уявлення про сучасний стан річей на Україні.

Сучасна Велика Україна («радянська») представляється в таких загальних числах (1923 рік*):

	Територія в км²	Населення (в тисяч.)			Густина на 1 км²	Національний склад міст в %						
		міське	сільське	Разом		Укр.	Рос.	Жиди	Польаки	Німці	Інші	Разом
Волинська	31.860	299.5	1518.8	1818.3	57.1	43.3	10.8	39.5	4.8	0.7	0.9	100
Подільська	32.241	397.6	3059.4	3457.0	101.0	30.8	9.2	55.3	3.6	0.2	0.9	100
Київська	55.032	1175.9	3459.8	4635.7	84.2	51.0	16.5	28.5	2.3	0.4	1.3	100
Лівобережна ..	119.133	1973.0	8038.0	9910.0	83.2	—	—	—	—	—	—	—
Полтавська	45.790	496.1	3180.8	3666.9	77.9	68.0	4.9	24.9	0.5	0.3	1.4	100
Чернігівська ..	37.362	266.0	1737.2	2003.2	53.6	60.8	13.3	18.6	0.5	0.1	1.7	100
Харківська	36.727	545.8	2182.6	2728.4	74.3	55.3	27.8	12.6	1.2	0.4	2.7	100
Лівобережна ..	119.879	1247.9	7050.6	8298.5	69.2	—	—	—	—	—	—	—
Донецька	65.104	662.3	2039.0	2701.3	41.5	27.1	60.8	6.0	1.0	0.6	4.5	100
Катеринославська	76.912	465.5	2958.6	3424.1	44.5	38.6	33.9	22.6	1.5	1.2	2.3	100
Одеська	78.044	862.8	2430.6	3293.4	42.2	26.7	36.7	31.3	1.4	0.7	3.2	100
Степова	220.060	1990.8	7428.2	9418.8	42.8	—	—	—	—	—	—	—
По Україні ..	461.073	5111.5	22518.3	27628.3	59.9	43.1	26.7	25.7	1.8	0.5	2.3	100

* «Україна». Статистичний справочник. Харків, 1925 Центр. Статистичне Управління У. С. Р. Р.

Для наших дальших висновків треба буде особливо запам'ятати остаточні дані про національний склад України взагалі і з окрема в містах і селах (у відсотках):

	Укр.	Рус.	Жиди	Поляки	Німці	Інші	Разом
рік 1920							
В містах	32.2	33.4	29.1	2.4	0.5	2.4	100
В селах	85.2	6.7	2.7	1.4	1.5	2.5	100
По Україні	75.1	11.8	7.7	1.6	1.3	2.5	100
рік 1923							
В містах	43.1	26.7	25.7	1.8	0.5	2.2	100

З перегляду окремих міст по Україні констатуємо, що міста на Україні мають такий характер:*)

Волинська губ. український: Шепетівка (укр. 63.0%, жидів 31.9%); **жидівський:** Малин (64.0%), Радомишль (жид. 53.0%), Житомир (жид. 47.1%), Коростень (жид. 47.1%), Полонне (жид. 47.1%), Старо-Костянтинів (жид. 47.1%), Новоград-Волинський (жид. 47.1%), Заславль (жид. 47.1%), Овруч (жид. 47.1%).

Подільська губ. український: Жмеринка (укр. 44.0%, руськ. 21.5%, жидів 26.5%); **жидівський:** Вінниця (жид. 37.9%, укр. 35.4%, рус. 17.1%), Кам'янець-Под. (жид. 45.9%, укр. 37.0%, рус. 9.9%), Проскурів (жид. 50.4%, укр. 19.3%, рус. 15.3%), Могилів (жид. 56.0%, укр. 30.2%, рус. 9.9%), Гайсин (жид. 46.5%, укр. 41.8%, рус. 9.4%), Тульчин (жид. 42.0%, укр. 32.9%, рус. 22.7%).

Київська губ. український: Черкаси (укр. 67.0%, жид. 30%), Тараща (укр. 99.0%), Корсунь (укр. 60.0%, жидів 30.0%, рус. 9.0%), Звенигородка (укр. 51.0%, жидів 42.0%, рус. 3.0%), Канів (укр. 74.0%, жидів 23.0%, рус. 2.0%), Сквиря (укр. 46.0%, жидів 44.0%, рус. 8.0%), Сміла (укр. 44.3%, жидів 28.0%, рус. 9.7%); **жидівський:** Бердичів (жидів 72.0%, укр. 9.0%, рус. 11.0%), Біла Церква (жидів 73.0%, укр. 13.0%, рус. 7.0%), Богуслав (жидів 64.0%, укр. 33.0%, рус. 2.0%), Умань (жидів 58.0%, укр. 29.0%, рус. 8.0%); **руський:** Київ (рус. 49.0%, жидів 32.0%, укр. 13.0%).

Харківська губ. український: Білопілья (укр. 94.4%), Богодухів (укр. 92.1%), Лебедин (укр. 91.9%), Зміїв (укр. 87.6%), Валки (укр. 87.0%), Ахтирка (укр. 86.3%), Ізюм (укр. 78.5%), Золочів (укр. 77.8%), Куп'янськ (укр. 66.7%, рус. 30.3%), Суми (укр. 64.7%, рус. 24.0%), Вовча (укр. 84.4%); **руський:** Харьків (рус. 50.5%, укр. 21.3%, жидів 20.6%), Чугуїв (рус. 70.8%, укр. 24.2%, жидів 2.0%).

Полтавська губ. український: Кобеляки (укр. 80.0%, жидів 15.0%, рус. 4.0%), Миргород (укр. 78.0%, жидів 18.0%), Лохвиця (укр. 71.0%, жидів 25.0%), Красноград (укр. 71.0%, жи-

*) Национальный состав советской Украины. Составил зам. Народного Комиссара внутр. дел Н. А. Черллончакевич. Харьков, 1925. Народный комиссарят внутр. дел У. С. С. Р.

дів 19.0%), Гадяч (укр. 67.0%, жидів 28.0%), Переяслав (укр. 65.0%, жидів 32.0%), Полтава (укр. 58.0%, рус. 28.0%, жидів 10.0%), Лубні (укр. 58.0%, жидів 32.0%, рус. 7.0%), Прилуки (укр. 56.0%, жидів 40.0%), Золотоноша (укр. 54.0%, жидів 40.0%), Пирятин (укр. 55.0%, жидів 40.0%), Ромни (укр. 54.0%, жидів 43.0%), *жидівський*: Кременчук (жидів 61.0%, укр. 30.0%, рус. 7.0%).

Чернигівська губ. *український*: Кролевець (укр. 79.4%, жидів 14.6%), Ніжин (укр. 70.1%, жидів 16.8%, рус. 11.9%), Глухів (укр. 65.1%, рус. 17.7%, жид. 16.1%), Конотоп (укр. 61.0%, жидів 20.4%, рус. 16.9%); *жидівський*: Чернигів (жид. 34.2%, рус. 33.2%, укр. 30.5%), Сновськ (жид. 44.1%, укр. 19.9%, рус. 19.4%); *руський*: Новгород-Сіверський (рус. 64.5%, жидів 24.7%). Шостка (укр. 59.2%, руськ. 36.9%).

Донецька губ. *український*: Славянськ (укр. 62.9%, рус. 29.5%), Старобільськ (укр. 95.0%, рус. 4.0%), Артемівськ (укр. 40.0%, рус. 32.0%, жидів 25.0%); *руський*: Єнакієво (рус. 64.9%, жидів 15.8%, укр. 13.5%), Сталін (рус. 75.0%, жидів 18.0%), Маріуполь (рус. 34.0%, укр. 32.0%, жидів 20.0%), Луганськ (рус. 49.0%, укр. 46.0%).

Катеринославська губ. *український*: Верхне-Дніпровськ (укр. 72.3%, жидів 17.1%), Ново-Моск. (укр. 72.3%, жидів 14.3%), Олександрія (укр. 54.6%, жидів 29.3%, рус. 16.8), Кривий Ріг (укр. 52.4%, жидів 33.6%), Синельниково (укр. 50.9% рус. 33.2%, жидів 10.1%); *жидівський*: Мелітополь (жидів 55.5%, укр. 22.0%, рус. 16.0%), Катеринослав (жидів 44.7%, рус. 44.4%), Нікополь (жидів 42.3%, укр. 35.6%, рус. 20.4%); *руський*: Бердянськ (рус. 80.7%, жидів 9.1%), Лозова (рус. 67.9%, жидів 18.9%), Кам'янське (рус. 60.6%, поляків 24.6%, жидів 8.3%).

Одеська губ. *український*: Херсон (укр. 40.5%, жидів 37.1%, рус. 18.9%); *руський*: Миколаїв (рус. 50.9%, жидів 28.5%), Одеса (рус. 44.8%, жидів 44.4%); *жидівський*: Зінсвівськ (жидів 41.2%, рус. 33.7%, укр. 21.9%), Первомайськ (жидів 34.6%, укр. 30.9%, рус. 29.4%).

Молдавська республіка. *жидівський*: Балта (жидів 45.9%, рус. 27.1%, укр. 24.6%), Тираспіль (жидів 41.4%, рус. 28.1%, укр. 24.9%); *руський*: Ананьїв (рус. 52.1%, жидів 22.4%, укр. 10.8%).

Пересічно беручи, українці в містах на Україні є меншість (43%), не зважаючи на те, що вони мають більшість в 46 містах. Маючи на увазі, що українці займають в тих містах низче соціальне становище, можна з певністю сказати, що містами на Україні керують соціально і політично не-українці.

Констатуємо далі:

На Великій Україні при подавляючій більшості українців (75.1%), росіян є 11.8%, жидів 7.7%, інших разом 5.4%, процент грамотности населення вказує такі відношення:

Національність	в містах			в селах			по Україні		
	Чоловіків	Жінок	Разом	Чоловіків	Жінок	Разом	Чоловіків	Жінок	Разом
Українці	56.0	28.7	39.5	39.1	15.8	26.9	40.7	17.4	28.3
Росіяне	66.8	55.0	60.1	37.7	18.9	27.8	52.9	39.2	45.4
Поляки	69.4	64.5	66.6	50.9	40.4	45.4	63.4	57.5	60.1
Німці	80.7	87.0	84.3	59.7	59.9	59.8	61.7	62.9	62.3
Жиди	70.9	62.4	66.2	61.1	49.2	54.8	69.9	61.1	65.1

Останній сторчковий рядок особливо показаний: українців грамотних трошки більш за $\frac{1}{4}$, росіян майже $\frac{1}{2}$, поляки і німці трохи менше $\frac{2}{3}$, а жидів $\frac{2}{3}$ грамотних.

В своїй статті («Нова Україна», червень—липень 1925) я подав докладніший перегляд статистичних даних про осіб, що стоять на чолі управління у найважливіших галузях суспільного життя України, з показом їх національності.

Висновок тих даних зведений був до такої таблички:

Перебуває:	Руських		Жидів		Українців		Інших		Разом	
	Число осіб	%	Число осіб	%	Число осіб	%	Число осіб	%	Число осіб	%
В політичному керівництві (партія + центральньо-урядові установи)	118	41.7	71	25.0	69	24.3	25	9.0	283	100
В господарському керівництві (промисловість — фінанси)	89	49.5	48	26.7	28	15.5	15	8.3	180	100
	207	44.7	119	25.5	97	20.9	40	8.9	463	100

Україною керує не більшість разом з меншостями, а національні меншости українською більшістю, але яким способом підтримується така протиприродна система вказують дані про військо на Україні («Україна, Статист. справочник, Харків, 1925 р. стор. 42):

Військо за національною

прикметою:

Українців	42.5%
Росіян	41.0 „
Жидів	4.6 „
Білорусів	6.6 „
Поляків	1.4 „
Німців	0.6 „
Латишів	0.9 „
Татар	0.7 „
Інших	1.7 „

100%

Національна статистика не знає на Україні латишів, а їх у війську 0.9%! Білоруси, яких жменя на укр. території, у війську

складають аж 6.6%. Але знаменний факт: жидів у вищому управлінні України загалом 25.5%, в населенні 7.7%, а у війську... 4.6% (не підходящий факт!), що-ж до росіян, яких в населенні 11.8%, то в керівництві Україною їх 44.7% (у фінансах аж 49.5%), у війську за Україну кров проливав аж 41.0%. Всі національності дають у війську більший відсоток (де-які навіть на Україні не живуть, а її прийшли захищати!), опріч українців: які не хочуть ані керувати Україною, ані її захищати.

Отже ясно: у війську на Україні українці є меншістю (42.0%), хоч в краю подавляючою більшістю: «охороняє» Україну... від українців Москва!

Щоб домалювати картину, вказуємо на недавні компетентні заяви, зроблені «Українським радянським Урядом» у Москві на сесії ЦИК'у 16 квітня 1926 року (див. промови Петровського, Залонського, Скрипника, Чубаря, Гринька). Нам досить заяви Петровського і ин., що Україною керують «руські робочіе», що в комісаріяті внутрішніх справ до останнього часу не було *ані одного* українця.

З розгляду наведених таблиць і спостерегання дійсности на Україні ми можемо зробити важні висновки:

а) На Україні політична сила знаходиться в руках не національної більшости, а національних меншостей (передовсім росіян і жидів), які панують *насилльництвом*.

б) Культурна перевага на боці національних меншостей, які виконують вищі функції — ведення промислу, обміну, науково-культурну працю, вищу адміністрацію і політичне керівництво, маючи осередком свого скупчення *міста*, в яких українці представляють *малокультурну меншість*, а національні меншости — *вищекультурну більшість*.

в) Українці виконують найнижчі функції — хліборобство, скотарство, фізичну працю і низчі службові ролі в селах і містах.

Соціальна роль міста в цивілізованих країнах дуже важна: місто організує і веде промисловість, торгівлю, науку, мистецтво, взагалі духову культуру, і головно — політичне керівництво *державами* здійснюється містами, а точніше: пануючими класами, що осереджуються головно в містах. Хто панує в містах, той панує над цілою країною, керує селами.

Цей факт нашої сучасности очевидний і хто хоче зрозуміти становище українського народу, той відповідь знайде в соціальній структурі міста і ролі різних націй в системі суспільного розподілу праці.

Містами на Україні керують не-українці, а міста керують Україною. В цім факті завязано вузол нашої національної неволі і тут же криється розв'язка визвольного завдання.

Яке-ж становище на наших Західніх Землях, підбитих Польщею? Навченаведені таблички дають красномовні відомости про національний склад людности в Галичині і спеціально про націон. склад *міст*. Ми використали Skorowidz miejscowości Rzeczypospolity Polskiej», т. XIII, XIV і XV (Warszawa, 1923, вид. Głównego Urzędu

Statystycznego), що подає цифри з останнього перепису людности з 30.IX р. 1921. Ми вняли воевідства Станиславівське і Тарнопільське в їх теперішньому складі, а з обчислення воевідства Львівського одкинули 9 повітів, з явно польським в більшості населенням, які влучені навмисно для пониження процентового відношення українського населення: Березів, Кольбушова, Кросно, Ланьцут, Ніско, Пшеворек, Ряшів, Стрижів, Тарнобрег). Останні 19 повітів складають укр. частину Львівського воевідства. Галичина числить в трьох воевідствах 51 повіт, з 4. 789.899 осіб населення, які національно діляться так: українців 61.2%, поляків 27,0%, жидів 11.2%, інших 0.6%. В основу цього обчислення ми взяли релігійну диференціяцію, бо вона є майже ідентична національній. Польська статистика остільки в полоні у «політики», що не соромиться показувати дивовижні річі: напр., людей жидівської віри в Галичині показує 538.555 осіб, а жидівської національності... 319.004 особи. Де-ж останні? Вони будуть в рубриці, очевидною, поляків «*mojżeszowego wuznania*», власне поляків. Те саме й з іншими національностями і все в однію метою: щоб показати, що поляків у Галичині більше, ніж справді!

Принявши все це до уваги, приступимо до розгляду таблиць.

Релігійно-національний склад населення в Галичині (51 повіт) і окремо по воевідствах:

Воеводство	Всього населення	В тім числі				«Подати» свою народність, як				
		Римо-катол.	Греко-катол.	Еванг.	Жидів	Поляки	Українці	Німці	Жиди	Інші
<i>Львівське</i>	2012799	649678	1089717	12083	264364	895322	945398	12207	158157	1699
в тім числі										
в містах	503327	221781	90553	3396	189829	306520	67381	2306	126494	1217
с. громадах	1473482	407636	988075	8273	70555	563299	870056	9572	50193	349
двір. обшарах	35990	20361	11089	414	3980	26103	79061	329	1470	133
<i>Станиславське</i>	1348580	195760	996306	10270	145226	299088	941355	15595	91880	651
міста	245959	67397	77899	2968	97376	110478	64977	4213	66030	260
с. громади	1089317	122218	918572	7064	45780	180292	872450	11116	25117	339
двір. обшари	13304	6091	4835	238	2070	8318	3928	266	733	52
<i>Тарнопільське</i>	1428620	447810	847907	2825	128965	642546	714031	2484	68967	485
міста	203769	85518	55955	124	81873	110177	43881	88	49404	213
громади	1202264	370297	784176	2406	44768	516142	664842	2268	16799	212
двір. обшари	22487	11995	7776	295	2324	16227	5308	128	764	860
<i>Вся Галичина</i>	4789899	1293196	2933930	25178	538555	1836956	2600784	30286	319004	35
міста	853055	354696	224447	6488	369078	527175	176239	6607	241928	990
громади	3765063	900151	2688823	17743	161103	1258733	2407348	22956	741097	00
двір. обшари	71781	39447	23700	947	8374	50648	17197	723	296	245

Останні рядки представмо в %/0 і одержимо для Сх. Галичини:

		Р.-кат	Г.-кат.	Еванг.	Жид.	Поляк.	Укр.	Німц.	Жид.	Інш.
В містах	100 %	37.2	23.5	0.6	38.7	55.7	18.4	0.6	25.3	0.4
„ селах	100 %	23.9	71.3	0.6	4.2	33.4	63.9	0.6	1.9	0.2
„ двір. обшарах	100 %	54.3	33.0	1.2	11.5	70.5	24.0	1.0	4.1	0.4

Тепер візьмо, як ілюстрації, релігійно-національний склад окремих міст в кожного воєводства Східної Галичини у відсотках:

	Всього меш- каві у місті	в тім числі у %					«Подали» свою народність, як				
		римо- католиків	греко- католиків	єванге- ликів	жидів	інших	поляки	українці	німці	жиди	інші
<i>Львів</i>	219388	51.0	12.4	1.2	35.0	0.4	62.2	8.1	0.75	27.5	1.25
Перемишль	47958	45.7	15.5	0.3	38.3	0.2	61.5	10.6	—	27.4	0.5
Самбір	19417	55.1	13.4	—	31.2	0.3	64.9	9.1	—	25.9	0.1
Сяноч	9638	48.5	9.1	—	42.2	0.2	79.8	3.0	—	17.0	0.2
Сокаль	10183	32.7	24.2	—	42.8	0.3	64.3	15.9	—	20.0	0.1
Старий Самбір	4314	25.1	39.3	—	35.5	0.1	37.7	37.4	—	24.8	0.1
Жовква	7867	26.4	26.0	—	47.2	0.4	55.2	19.8	—	25.0	—
<i>Станиславів</i>	28204	28.7	14.0	—	56.2	1.1	38.2	11.1	—	49.5	1.2
Коломия	41097	35.8	17.6	2.1	44.4	0.1	62.2	11.9	5.0	20.5	0.4
Богородчани	2615	22.7	49.2	—	28.0	0.1	31.2	46.4	—	22.1	0.3
Долина	8766	37.4	33.0	6.6	23.0	—	62.1	23.4	8.8	5.5	0.2
Городенка	9907	15.2	53.9	—	30.7	0.2	28.9	47.4	—	23.5	0.2
Калуш	6619	19.8	32.8	—	47.1	0.3	25.5	30.4	—	43.1	1.0
Косів	4234	8.9	40.0	—	51.0	—	18.0	37.0	—	45.0	—
Надвірна	6062	22.5	43.3	—	33.6	0.6	31.5	41.3	—	26.6	0.4
Печенижин	5984	7.4	68.9	—	23.6	0.1	28.3	65.6	—	6.0	0.1
<i>Тарнопіль</i>	30891	30.0	25.1	—	44.5	0.4	53.5	19.6	—	26.5	0.4
Броди	10867	21.5	12.0	—	66.2	0.3	64.8	6.7	—	28.3	0.2
Борщів	5011	37.2	29.7	—	32.6	0.5	47.3	24.7	—	27.9	0.1
Бережани	10083	42.2	22.1	—	35.5	0.1	62.0	15.5	—	22.4	0.1
Бучач	7517	28.3	20.2	—	55.3	0.2	40.9	17.5	—	41.6	—
Підгайці	14814	21.4	18.8	—	59.6	0.2	31.2	16.0	—	52.8	—
Скалат	5937	25.6	24.8	—	49.6	—	76.6	14.7	—	8.6	0.1

Для домалювання картини нам ще треба вказати, як розподілена кожна головниця національності в Галичині поміж містом і селом. На основі поданих вище даних виводимо процентові відносини:

	по релігійному рахунку		по національному рахунку	
	в містах	в селах	в містах	в селах
Українців	7.6	— 92.4 = 100%	6.7	— 93.3 = 100%
Поляків	27.5	— 72.5 = 100%	28.7	— 71.3 = 100%
Жидів	68.5	— 31.5 = 100%	75.8	— 24.2 = 100%

Висновки про Галичину:

1. Українці становлять 61.2% всього населення, але живуть в подавляючій більшості на селі (майже 93%), лише маленька їх горстка (7%) живе в містах.

2. Національний склад міст в Галичині дуже несприятливий для українців: *перш* над усе, їх там у відношенні до інших нац. груп мало (23.5% по релігійному рахунку або 18.4% по національному рах.) і *друге*, українці в містах — робітники, ремісники, домова прислуга і урядництво та вільні професії. Більшість в містах складають поляки (37.2% по релігійн. рах. або 55.3% по національному), **за** поляками зразу йдуть жиди (38.7% по реліг. рах. або 25.3% по

національному). В руках поляків адміністрація, промисел і торгівля, жида з ними конкурують в промислі і переважають в торгівлі. Супроти польсько-жидівської більшості українці в містах представляються дуже слабою часткою міст.

3. На селах українці є більшістю (71.3%—63.9%), але й там супроти їх значне число поляків (23.9—33.4%) та жидів (4.2%—1.9%), котрі є в значному числі поміщиками, торговцями і т. д.

На Підкарпатській Русі, що віками була під Угорщиною, і що є уламком українського народу, становище подібне:

Національний склад Підкарпаття по переписах 1910 і 1921 р :

	Українців	Мадьярів	Німців	Румун	Словаків	Инш.	Жидів	Чехів	Инш.
1910 р. абс.	336045	174501	64004	14237	7731	1827	—	—	—
процен.	56.1 %	29.2 %	10.7 %	2.4 %	1.3 %	0.3 %	—	—	—
1921 р. абс.	372884	102144	10460	13660	—	—	80059	19737	617
процен.	62.2 %	17.0 %	1.7 %	2.3 %	—	—	13.3 %	3.3 %	1.2 %

Національний склад міст дає таку-ж картину, хіба ще більш пригноблюючи, ніж на Великій Україні і в Галичині, а власне (в % %):

	Українців			Німців			Мадьярів		
	1880—1910—1921	1880—1910—1921	1880—1910—1921	1880—1910—1921	1880—1910—1921	1880—1910—1921	1880—1910—1921	1880—1910—1921	
Ужгород	2.3	3.8	14.2	7.7	6.8	2.2	74.8	80.3	38.9
Мукачів	17.1	8.1	24.5	24.5	17.8	1.9	56.5	73.4	24.1
Берегове	3.0	1.7	—	1.6	1.1	—	94.5	96.1	—
	Инших			Жидів			Чехів		
	1880—1910—1921	1880—1910—1921	1880—1910—1921	1880—1910—1921	1880—1910—1921	1880—1910—1921	1880—1910—1921	1880—1910—1921	
Ужгород	0.5	1.9	0.5	—	—	24.7	—	—	25.5
Мукачів	1.0	0.5	—	—	—	42.4	—	—	7.1
Берегове	0.5	0.7	—	—	—	—	—	—	—

На основі трьох (1880—1910—1921 р.р.) переписів можемо рівняти лише Ужгород і Мукачів, але для наших висновків мають значіння і дані з Берегова, що раніш рахувалося за місто. Що-ж вказує статистика? Передовсім: що підчас перебування Підкарпаття під Австро-Угорщиною на Підкарпатті не було .. жидів. Вони були, але статистика їх вважала за... мадьяр та німців. За чехословацьких часів уже з'являються жида, натомість падає число мадьяр і німців. Розуміється, і українці значно збільшилися коштом мадьярів. В цьому об'єктивний показчик повної тенденційности старої статистики. Не менш цікаве явище в Ужгороді і Мукачеві — появлення чехів (25.5% в Ужг. і 7.1% в Мукачеві). Де вони взялися? За кілька років ринули чехи в підкарпатські міста, містечка й села і вже соціальна структура змінюється значно. Незабаром чехів ще збільшиться, бо жида (а трохи згодом і де-які «руснаки») вже будуть вважати себе за «чехів».

Отже на Підкарпатті місцеві українці творять у містах меншість, в краю і в селах — більшість. Край український, місто не українське.

На Кубані і Буковині картина подібна-ж, а тому можна сказати, що український народ творить в своєму краї значну *більшість*, а в містах на своїй території — меншість, що займає до того-ж найнижче місце що до культурности, переважно живе з фізичної праці, послуги або дрібного урядництва.

Мадьяро-жидівська, польсько-жидівська і русько-жидівська більшість керує *містами*, а міста керують цілою Українською нацією, поділеною між чужими державами.

Вся боротьба трагічно йде по лінії національної боротьби і соціальної між містом і селом, між класами економічно-культурно-і політично-пануючими і класами економічно, культурно і політично поневоленими.

Перед в житті і боротьбі веде місто, а тому село — хоч фізично-чисельно значно більше — уступає перед містом і здає свої позиції.

Українська національність, перебуваючи в чотирьох державах, поділена на окремі соціально-політичні боєві пляци, на кожному маючи поважне сполучення проти себе: в Росії росіяне і жида (почасти й поляки), в Польщі — поляки й жида, в Румунії — румуни й жида, (почасти й німці) на Підкарпатті — мадьяре й жида (почасти й чехи та німці).

Так чи инакше, а українці мають проти себе: *росіян, поляків, румунів, мадьярів і жидів*, а почасті німців і чехів.

III. СЕЛО І МІСТО, ЯК СОЦІАЛЬНІ АГРЕГАТИ.

(Соціологічний погляд).

Які-ж умови цієї боротьби — об'єктивні і суб'єктивні, — або краще: як оцінювати *соціальну вагу* і силу всіх елементів, що перебувають на нашій землі в соціально-національно-культурно і політично-антагоністичній *взаємочинності*?

Ми це зробимо шляхом порівняння обох видів найважливішої соціальної агрегації — міста й села — в погляді на організацію *матеріальну, економічну, соціальну, культурну, психічну і політичну*.

1. Матеріальна організація.

Село і місто кожна людина легко одрізняє з зовнішнього погляду: будови житлові там і там інші, — переважно дерев'яні, глиняні в селі, цегельні, камінні, залізо-бетонні в місті; з убогим освітленням лучини, каганця, керосинової лампи (в недавня) в селі і газове та електричне в місті; немощені вулиці без ходаків, бруд по коліно, невилазні в осени і весною в селі, бруковані камінем, асфальтом, деревом (торці) з цегельними, кам'яними, асфальтовими, принаймні деревляними ходаками в місті; постачання води в селі — на плечах, відрами, в брудної річки чи ставка в селі; водогонами очищеної, фільтрованої води з великих глибин, дистильованої різними способами, проведеної просто в житла; готовлення їжі в простих печах, на чірині, на попелі в селі, на плитах, газовим або електричним теплом в місті; темні вулиці в селі, освітлені в містах; публічні влаштування (залізничні двірці, театри, клуби, танцювальні зали, сади, бульвари,

урядові будинки, комунікація телефонічна, телеграфічна, публічна сігналація, радіо-концертна сітка і т. д. і т. д.) в містах — і нічого цього (окрім церкви, народного дому, шинку та й то не скрізь) у селах. Мійське життя сполучене зі скороченням часу і простору різними засобами — телефон, телеграф, трамвай, підземна й надземна залізниця, фіякер, авто, мотоцикл, велосипед. Багатство зовнішнє: в будові, прикрасі, матеріялі, догляді, одежі в місті, убогість зовнішня: в убранні, будові хат, вулиць, в матеріялі — дерево, солома, глина, кізак, — в оздобі — без фабрики, орнаменту; — без догляду за матеріялом, в селі. Місто сяє в день і вночі, село користується хіба сонцем, темне й сліпе вночі. Шум і блиск вуличного руху в місті, понурий рух людей і худоби в селі, по коліна в бруді, піску. Дощ пройшов і очищене, обмите місто виблискує, село — потопає в бруді.

І хоч в останні часи через європейське сзло проходить іноді шосе, яким летять авта, але ці шосе будує ініціативно місто і для своїх потреб; хоч іноді в селах з'являється електрика, але це ще дуже рідко; хоч села в Європі будуються вже іноді з каменю і цегли, але це не скрізь, та й то сільські обійстя повні гною, худоби і бруду. Але ж Україна в усіх своїх дільницях — що в неї уявляє село? Воно стоїть ще дуже далеко позаді від європейського села. Потопає в бруді, тьмі, дерев'яне-солом'яне, насичене худоб'ячим гноєм; горить легко що літа; одрізане в-осені і весною од інших заселених пунктів боло-том, грязюкою, браком переправ, насичене міязмами, покрите убогістю. Сільський рай, «вишневі садочки», ставки і млинки, прикрашені в літку зеленню і цвітом — це єдине, що творить ілюзію краси на короткий час.

2. Економічна організація.

Місто є сполученням людей, *одірваних од землі*. Вони всі роблять багато різних робіт, але всі вони одірвані від землі, цєб-то хліборобства, скотарства, рибальства і т. п. Вони обробляють різні матеріяли (сировину), вони ведуть промисловість, вони організують і ведуть обмін продуктами промисловости, але також і продуктами сільського промислу та сільського господарства. Вони ведуть, реґулюють і керують системою грошевого і кредитного обороту. В місті реалізується земельна рента і скупчується надвартість. Тому капітали скупчуються в місті, обертаються, функціонують, як суспільне явище, і розкладаються по-між соціяльними елементами міста. Як-би не були зміни в розподілі капіталів, але головна їх маса функціонує і залишається в місті. Промисловість, торгівля, фінансово-грошевий, кредитний і асекураційний оборот концентрується в місті і витворює власників (індивідуальних чи гуртових) великого майна, великого грошевого багатства.

По залізницях, річках, океанах, тягарових автах і незабаром літаках мчить в міста і в місто велика маса економічного майна, господарської матерії, якою розпоряджає і керує місто. Навіть сільсько-господарська промисловість, як *власність*, є власністю міста. Те саме що до копалень вугілля, руд, соли, різних мінералів, будівельних матеріялів. Все це, як господарське майно, як власність, є власністю міста і виразом мійських занять і функцій.

Само місто є власником величезних економічних дібр, є цілою замкненою в собі системою господарства (постачання харчу, вугілля, води, світла і т. д. і т. д.).

Село нічого подібного не має: воно постачає в місто продукти хліборобства, скотарства, рибальства, полювання по цінах, які вироблює і призначає місто, як ринок, як біржа, як законодавець і як влада.

3. Соціальна організація.

Село своїми заняттями і інтересами, працею і відношеннями прив'язане до *землі*. Заняття і інтереси села означаються землею і її властивостями. Місто *одірване од землі* і ніби, хоч фізично торкається неї, всією сумою своєї *праці* і *інтересів* існує тільки в *соціальной простороні*, само як незалежний від землі комплекс соціальних явищ. Між селом і містом поділ суспільної праці: село постачає продукти хліборобства, скотарства — ввагалі харч і сировину, а місто споживає харч, обробляє сировину і готовий продукт по часті споживає само або кидає в соціальну просторинь інших міст і в село.

Місто соціально диференційоване відповідно своїм функціям: промисловці-капіталісти, торговці-капіталісти, фінансисти-капіталісти, їх службовці (люде розумової праці) і робітники (люде фізичної праці), послуга, люде адміністрації: суто-мійської, державної, військової, церковної і ин.; люде культурної праці: учені, письменники, мистці і технічна обслуга їх; політичні групи, професійні групи, релігійні, лінгвістичні, маєткові (класи), правні (привілейовані чи уполіуджені) і т. д. і т. д.; місто — це сполучення всіх ріжних груп в один агрегат, *зв'язаний необхідністю відносин*. Кожна група залежить одна від одної, кожна регулює свою поведінку в залежності від другої, *а не від землі*. Головне: в місті людина *залежить* від людини, а в селі — від землі.

Село — в погляді заняття — одмонанітність, місто — безмежна зріжничкованість. В селі наука ледве одріжняє економічні групи з погляді їх *маєтності* і не одріжняє в погляді їх заняття, професії. Село з культурного, професійного, економічного, релігійного, лінгвістичного і т. д. погляді майже не зріжничковане, а місто: економічні групи (класи), професійні, правні, культурні і т. д. групи виявлені різко, одмежовано. В селах бувають окремі групи релігійні і язикові, але професійно і маєтково село є одмонанітністю: хлібороби, скотарі в той же час більш менш однакові.

Село тому є соціально слабкий агрегат: найсильніші залежності індивіда в селі — од землі, в місті — від иншого індивіда. В селі родина живе землею і дуже мало — відносинами до инших родин, замкнутих так само своїми відносинами до землі, від инших родин майже незалежних. А в місті не лиш родина в цілому, але й окремі його члени залежні від инших родин і инших суспільних груп: держави, церкви, промислу, торгівлі, школи, газети, військової організації, професійної спілки і т. д.

Місто є відокремлена від землі система соціальних відносин, а село — механічне скупчення окремих родин, більше зв'язаних з землею, ніж з сусідами.

Соціальна природа села і міста повна контрасту. Місто зв'язане

соціальною солідарністю (антагонізма міста соціального походження, над котрим панує сила солідаристичного звязку), а село — сполучене сусідством, кровним (біологічним) звязком, що означається більш відносинами до землі, ніж людини до людини. Треба продумати ці категорії, щоб обачити невмолимі наслідки, що з їх випливають.

4. Культурна організація.

Культурою ми називаємо здобутки людської думки, як в формі знання про світ, так і в формі обробленої людиною матерії. Ми називаємо культурною людиною ту, що має значні дійсні знання про зовнішній світ, про саму людину, і що вмів оперувати матерією, обробляти і переробляти її, організувати її відповідно своїм цілям, опріч того, що — розвинулась до вживання і орудування виробами людськими, що носить зовнішно в манерах, поведінці, в слові-знаннях прикмети значно орієнтованої що до властивостей, прикмет і відносин в зовнішньому світі і між людьми.

Передовсім місто є осередком для організації і розвитку людського знання, організованого науково. Те, що називається наукою, є продуктом міста і служить для задоволення потреб, роджених містом. Учені, хоч вони й родились в селі, ставали ученими в місті, на основі науки, що існує в місті. Університети, технічні вищі школи, лабораторії, досвідні пункти, бюро, бібліотеки, виріб книжок і всіх для цього установ (друкарень, папірень, фарб і т. д.) організовано містом і на ґрунті його потреб. В сучасному суспільстві це є виключною монополією міста.

Місто потребувало науки і наука розвивала місто. Промисел з його системою машин, знарядь, інструментів і їх організованих сполучень (фабрик, заводів, майстерень і т. п.) та торгівля з її системою транспорту земного, водяного, повітряного (шосе, залізниці, авта, пароплави), — все це є продуктом міста, виразом його потреб, функцій і знань, організованих науково; все це потребує роботи інтелекту: обробка металу допомагає вивчити його властивости, а знання цих властивостей допомагає використанню і приложенню металу все до нових областей діяльності.

Заняття, робота дає ті знання, котрі організуються потім науково: людина знаходить залежности, означає властивости, відкриває необхідні відношення і, класифікуючи їх, цим утворює науку, цебто організоване (класифіковане) знання. На ґрунті розвитку організованого знання росло і мистецтво, найвеличніші твори котрого утворені в містах і людьми, що виресли на мійській науці, що вивершилися психічно понад село. Архитектура, як наука про властивість матеріялів і як мистецтво їх комбінованого сполучування; музика, малярство, література, театр — це створило і розвинуло місто, а не село. Сельська архитектура не підноситься за збудування хати з дерева, соломи, глини й ківаків, музика — за пісню і гру на примітивних інструментах, малярство — за примітивну орнаментацию, «література» за устну словесність, за передачу слова словом, а не символізацію почуття й слова в предметах, не за фіксацію її в формі «організованої матерії».

Організація розповсюдження людської думки і слова — це діло

міста. Писання і друк зробило місто, воно пише і друкує мільйони книжок і зберігає їх по землі, воно друкує мільйони примірників газет і методично що-дня чи періодами ровсилає їх на всі всюди по залізницях, пароплавами, літаками, автами; воно витворило почту, як суспільну функцію; воно кидає навіть на села свої книжки, газети і всякі механічні друки (літературні, майлярські); воно вигадало телефон для передачі людського голосу і телеграф — для передачі символів слів, навіть фотографій; воно вигадало грамофон, що механічно передає голос, і кінематограф, що передає наш портрет, рух, дію. Воно вигадало передачу по дротах, але й без дротів: радіо, бездротовий телеграф і бездротовий телефон.

Науку і взагалі культуру організує і веде місто. І давить своїм впливом навколо себе і геть далеко поза себе. Виробляє інструменти, частини машин і приладів, сполучує їх в складні і грандіозні системи — машини, організує ці останні в ще більші системи — фабрики і заводи. Працює над мертвою матерією, сировиною, обробляє її і не знає, що таке земля в селянському значінні. Вся культурна праця йде в складній соціальній простороні, без огляду на погоду, дощі і бурі, сонце і хмари. Навіть для села дає змогу ліпшого пізнання землі: машини, хімію і науку про землю та її властивості вироблює місто, а село живе лише своїм примітивним емпіризмом, що тисячами років не може одначити ні єдиного нового наукового здобутку. Українські гудули ще й досі здобувають огонь тертям двох шматків дерева, ще й досі мелють зерно ручними жорнами!

Історично беручи: історію свою люде пізнали, як навчились писати, як знайшли спосіб символізації слова і думки. І ми, українці, історично себе знаємо з того часу, як з'явилися перші літописці, що записували сучасність. А звідки вони навчились записувати? Як прийшло письмо з інших країн, де це письмо створило *місто*? Всі-ж тисячоліття, що були до появи міста, залишилися в забутті — село не знає, як творити історію, не знає свого минулого. Історію створило місто, а село не знає минувшини. Місто реєструє, записує, матеріалізує слово і думку тисячі років, а село ще й тепер споминами не сягає далі третього покоління. І наше відродження родилося в місті і на ґрунті мійської культурної свідомості. Рефлекси в думки, що родилася в місті і на ґрунті мійської науки, освітлюють і наше село та будять в йому перші проблески нової думки. Наш великий селянин Шевченко, родився селянином-кріпаком, вільною-ж і культурною людиною став лише у місті, налившись з джерел мійської культури.

5. Психічна організація.

Людська особистість, як характерне явище, твориться під впливом трьох факторів: *спадщинності, оточення і виховання*. Основи свого «я», що дістаємо спадково, розуміється, нас характеризують. Але навіть фізичні де-які наші властивості змінюються в залежності від нашої професії, заняття, а це значить — нашого оточення і способу нашої праці. Хіба нам не кидаються такі риси у-вічі: попи, купці і перекупки, що довго сидять — переважно товсті; іздці-верхівці мають кривуваті ноги; матроси, що довгі літа плавають на паропла-

вах, мають не певну, хитливу походеньку, йдучі по землі, вояки струнки і напнуті, навіть старого вояка-професіонала легко пізнавати; з лежкою і швидкою походенькою городяни, з важкою і повільною селяне; білі тонкі руки у людей духової праці і великі вузловаті у людей фізичної праці; швидка, багата, кольориста мова городянина і повільна, скупа селянина.

Психічні-ж прикмети справді відокремлюють селянина від міщанина. (Терміна селянин і міщанин вживаємо виключно в соціологічному значінні). Передовсім інтелектуально. Селянин не знає науки. Він має знання, емпіричні факти з свого життя і життя околиць природи, але це знання не наукове: явища і факти не пояснені причинowo, не класифіковані, залежності між ними селянин розуміє в дуже малій степені. Тому його світогляд мітологічний, релігійний. Він вірить в чудо, відкриття і весь перейнятий міркуваннями про сваволю богів, духів, відьм, вовкулаків, ворожок, характерників. Світами керує не причиновий зв'язок, а чудо, дух, бог. Сама людина ніщо і нічим не керує. Лиш мусить пристосовуватись до чужої волі: бога, чорта, духа, домового, лісового, водяного і т. д. Доводиться прилаштовуватись, упрохувати, вимолювати, захищатись хрестом, ладаном, замовою. Щоб хата не згоріла, поставити чудовну ікону; щоб хліб не знищився — з хистом розкрутити закрутку, щоб бжолки не згинували — звернутися за протекцією до Зосими й Саватія, худоба — до Юрія; щоб кров з рани не бігла — треба замовити, сказати такі «слова», котрі мають якусь силу; щоб холера не ширилась — роздягтись до-гола жінкам і ходити навколо села гуртами та стукотіти в старі відра і заслянки, або вбити лікаря в сусідньому селі; щоб дощ був — правити молебінь. Етнографічні записки вказують на світогляд селянський: в області закінчення світу (есхатологія), духів (демонологія), а також і про побутові та звичаєві основи. Навіть історичні явища, про які місто знає з писаної історії, село трактує наймовірніо-калікуватого. В своїй праці селянин не знає ні формул математики, геометрії, механіки, фізики, хімії, біології, соціології, психології, логіки і т. д. Про організоване знання (науку) не знає, а як де-що чув, то обурюється на вигадки і блюзнірство: що дощ з хмари, а не від бога — це на його думку, огидна брехня*). Життя і праця селянина йдуть без приложення наукового знання. Хліборобство і скотарство ведеться споконвіку на основі дідівських заповітів, суєвірства і забобонів. Селянин родиться і виростає в атмосфері суєвірря, що для його грає роллю реального світу. Не прикладається ні в чому *доказ*, як єдина основа позитивного знання, а скрізь орудується поняттям чуда, відкриття, міту, легенди. З дитячих літ до останніх днів селянин з року в рік повторює одні рухи, говорить ті самі слова, повторює перекази, казки, легенди, замови, молитви — цей духовий світ його позбавлений елементу науки.

* 1917 р. селяни одного села, за 15 верст від Києва, запевняли, що «Гришка (Роспутин) воскрес». Підчас революції 1917 р. в літку, коли був статистичний господарський перепис, то в селі за 25 верст від Києва селяне хотіли спалити переписицю-учительку за те, що вона «щось записувала в чорну книгу». Ледви врятовано було людину від смерті.

Натомість міщанин: промисловець орудує складною системою економічних і технічно-наукових понять, торговець, коли він піднявся від фізичної праці, орудує складними обчисленнями, психологічними категоріями. Думання торговця, фінансиста наскрізь переняте спекулятивно-абстрактними категоріями. Науковий діяч, адміністратор в своїй діяльності, як взагалі міщанин, має діло з *людьми* (а селянин — з худобою і землею), підлягає величезній сумі впливів від других людей. Навіть мійський робітник, навіть прислуга в порівнанні з селянином роблять враження інтелектуально більш розвинених людей. Мійський робітник, що працює хоч і фізично в атмосфері, насиченій організованим знанням, придивляється до праці машин, до хімічних процесів і т. п. — він не може не підлягати суггестії науки і сили людського знання.

Мійський адміністратор, що керує суспільним життям міста і його області, промисловець, що вироблює продукти для далеких країн, торговець, що розпродує їх в далеких навіть місцевостях, служачий і робітник, що з тими товарами ідуть за тисячі верстов — всі вони пізнають природу соціальних зв'язків і залежностей, причин і наслідків, *залежність людини від людини*, від продуктів праці безмірно більше, ніж селянин. Селянська громада, як організація, стоїть ізольовано від других громад; політичне управління в межах громади означається вузкістю і примітивністю інтересів та справ. Селянин природи своїх зв'язків з містом не знає, а місто дуже добре знає і селом керує. На цілому світі міста керують селами і ніде навпаки! Соціального зв'язку з людством по-за межами села селянин не відчуває: місто, держава, нація, навіть повіт — для його темні, незрозумілі річі. Він в межах села і то більше, як роду, відчуває близькість, зв'язок і залежність і то не в сильній степені, бо найбільший зв'язок його з землею і худобою, ніж з людьми.

Емоціонально чуттєве життя селянина не глибоке: він користується своїм власним продуктом мистецтва. Його музичний струмент сопілка, або старцівська «реля» чи «кова», але вже сполучити оркестрово більш за «троїсту» музику він не годен. Його пісня з простим, хоч і солодкавим мотивом; його танець одноманітний і важкий. Його почуття одзначені грубістю, нерухливістю, вибуховістю, а почуття своєї людської гідності слабе. Селянин міг-бути сотні років кріпаком-рабом, а міщанин на це не погодився.

Тому і в області воління — воля слаба, бо все в світі належить вищим силам, богам, духам, з якими боротьба безнадійна, а тому пристосування, покора, хитрувате обдурювання — це єдина манера селянина триматися в світі.

Селянин упертий тільки в області праці: він уперто працює над землею і в худобою, бо це основа його існування. Людей він боїться, розглядає людей вже з-пова свого села, як «чужих», а до всього чужого він ставиться підозріло, бо воно «вороже». Сяк-так живеться йому лишень в своєму селі, а що по-за тим, то ворожий світ. Пригадую з своїх молодих сільських почувань і уявлень: люде з міста, в иншій одежі. «пани» здавалися мені істотами иншої породи, не нашої, сільської. Це була «класифікація» зоологічна: окремими

породами здавались коні, корови, вівці, собаки, кури, ми — селяне і... пани. Пани окремий рід живих істот. Ясно — що ворожих до нас, простих істот-людей.

Психічне життя селянина одріжняється кількістю і якістю від психічного життя міщанина. Знання міщанина витікають з роду його праці і з оточення, якому він уподобляється. Знання це переняте позитивізмом науки, соціальністю. Знання селянина ненаукове, релігійно-мітичне, незвичайно слабе своєю соціальною природою, висноване з праці біля землі й худоби. Гордого шукання наукової істини селянин не знає, мучеництво науки йому чуже. Складності людської суспільної організації не уявляє, бо своїми інтересами по-за село рідко виходить.

6. Політична організація.

На основі всього попереднього ясно, чому місто керує селом, а не навпаки: чому чисельна меншість керує величезною чисельною більшістю. Місто є центр політичного життя цілого суспільства. Місто є творцем держави, її керовником і представником. Місто є творцем модерної демократії і носієм суспільних ідеалів. Село керується одним «старостою», як колись старшим в роді, що є відображенням голови родини.

Село живе примітивною демократією, межі компетенції і інтересів котрої означає місто і дає основи її громадського устрою. Складна система представницької демократії вироблена містом, котре мусіло творити державу не лише з себе, а державу, як одну замкнуту політичну систему з величезними сільськими околицями. Місто в цій простороні є центр, що дає закон і тип життя всій околиці. Місто криваво виборювало собі автономію, самоврядування, не підхиялось деспотам і рабовладільцям, які володіли селом, як худобою. І коли село повставало проти деспотії і визиску, то воно знало, як помстити — різати, палити, руйнувати, — але зовсім не знало, як політично керувати життям народньої цілості. Тому воно завжди було переможене. Воно було безпомічне в суспільно-політичному будівництві. Знаменита українська гайдамаччина 1768 р. є класичним зразком цього, як і російські селянські рухи Пугачева, Разіна.

Село не має партій і не знає партійного життя, бо воно не знало влади і тому й не знає боротьби за владу. Не знало й мотивації цієї боротьби — отих партійних ідеологій, програм, тактик, організацій. Сучасне місто повне шуму і гамору партійно-політичної боротьби: і буржуазія, і середні стани, і пролетаріят, і церква — всі в місті організуються для боротьби за владу, за суспільний устрій відповідно своїм інтересам і волі, в місті виробляються великі і малі суспільні ідеали, в місті зродилися сучасні суспільні рухи — соціалізм, кооперація, більшевизм, фашизм, а село не дає нам нічого політично-творчого, хіба що здобудеться на «явлення ікони» в криниці або оновлення хреста на церкві.

Навіть сучасний «аграризм» з'явився у мійських елементів, звязаних з сільським господарством або просто у людей з мійською культурою. Тому він і носить буржуазно-поміщицький, а не трудово-селянський характер. Спроба в Болгарії «селянської влади» скін-

чилася для неї трагічно: мале місто з нечуваною лютістю знищило владу селянської більшості, котра не зуміла своїй владі захистити.

Коли починається якийсь суспільно-політичний рух в місті, то він знайде своїх adeptів і на селі, але ж цей рух керується містом, а ніколи не селом. Коли на Україні і в Росії в середині другої половини минулого століття в містах народився робітничо-революційний рух, тоді на селах у нас зазначилися нові релігійні шукання, основані на раціоналізмі (штунда і т. п.); все-таки люде шукали божої правди на землі, а не людської. І коли в 1917 р. вибухнула революція, то селянство не приймало в ній участі з самостійними бажаннями і волею — воно мало тільки один лозунг «земля» і будучи великою числовою більшістю пішло за містом, за робітничим большевизмом врешті.

І хоч воно бурхало потім проти большевиаму, хоч воно кляне й тепер «совітську владу», але визволення од неї буде ділом рук не села, а міста: коли місто не повстане проти большевиків, то село само нічого не зробить. *Покора села перед містом* — в цім розгадка і большевизму і революції. Коли большевиам встигне селянам прищепити містичну віру в «Ільча» або компартії, то панування большевизму забезпечене: могли-ж селяне покорятись сотні літ ненавистним поміщикам-рабовладільцям?

Відносини між селом і містом в світовому масштабі показують ролю міста, яко носія культури, техніки, керовника господарським і політичним процесом суспільства. Соціологічно трактуючи, міські складні агрегати є скупченням керуючої сили суспільства. Духова культура, господарство і політика суспільства скупчена в містах. На село йде з міста *наказ* і окрушини дібр. Місто встановлює ціни на продукти сільського (селянського) господарства. Місто продає всі духово-культурні вартости, яких дуже мала частина попадає в село. Місто виробляє суспільні ідеали, переводить революції, веде міжнародню політику і війни, вживаючи селян, як *матеріал*. Село постачає в місто людський матеріал для всяких цілей, постачає продукти свого убогого господарства і підлягає вивискові. Матеріально бідне, культурно темне, політично безсиле, правно упосліджене село є підніжжям міста.

IV ВЗАМОЧИННІСТЬ МІЖ СЕЛОМ І МІСТОМ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ.

Вертаючись до поданих раніш цифр про національний склад міст на Україні, ми можемо з певністю твердити, що суспільний процес на Україні має своєрідні риси, які характеризують становище поневолених класів і поневолених в тяжкій степені народів.

1. Коли український народ в містах складає: на В. Україні 43%, в Галичині 23.5% (чи навіть 18%) і на Підкарпатті 14—24%, а на селах: на В. Україні 85.2%, в Галичині 71.3% (чи навіть 63.9%) і стільки-ж на Підкарпатті, та ще принявши до уваги, що український народ в містах стоїть позад інших народів з погляду грамотности, то можемо певно стверджувати, що українська національність займає місце на самому споді суспільної піраміди.

В межах української національності підлягло урбанізації в порівнанні з іншими національностями (у %):

	Укр.	Руськ.	Поляк.	Жидів	Німц.	Інш.
<i>В. Україна:</i> мійських ..	8.8%	54.%	26.0%	66.2%	8.5%	18.6%
(1920 р.) сільських ..	91.2%	46%	74.0%	33.8%	91.5%	81.4%
	100	100	100	100	100	100
<i>Галичина</i> мійських	6.7%	—	28.7%	75.8%	—	—
(1921 р.) сільських	93.3%	—	71.3%	24.2%	—	—
	100	—	100	100	—	—

На Підкарпатті становище ще гірше.

Цифри вказують, що на Україні загалом 92% українців живе в селах і 8% — у містах. Сільська нація! Навіть і в містах українці переважно робітництво, ремісники, прислуга.

Майже вся українська нація складається з робітників фізичної праці і то переважно хліборобсько-селянської. Професія українців — хліборобство, місце перебування — село. Чужинці складають подавляючу більшість в містах (на В. Україні 57%, в Галичині 76.5%, на Підкарпатті що-найменш 80%).

Українці виконують в системі поділу суспільної праці найнижчу функцію — хліборобство, скотарство і фізична праця в інших галузях, чужинці — промисловість, торгівля, адміністрація політична, військова і ин., ведуть культурно-наукову, мистецьку і ин. працю, що є інтелектуально найвища. Українці — село, чужинці — місто. Місто керує селом, а значить і всією Україною.

На Україні, таким чином, має місце *міжнаціональний* поділ суспільної праці. З цього виникає велика *залежність* українців від інших національних груп, як залежність трудових класів від пануючих, бідних від заможних, упосліджених від привілейованих.

Національна залежність українців є разом з тим *соціальною*. Тому власне «національне питання» українське є *соціальним* питанням. Тому національна визвольна українська боротьба неминуче обертається в соціально-економічну, класову. Це є для нашого часу «залізним законом» українського відродження. І хто не хоче керуватися цим законом, не хоче робити логічних висновків з його для своєї політичної поведінки, той або *сліпа* людина, або *утопіст*, або *злочинець* — свідомий визискувач і ворог нашого народу.

2. Поскільки український народ сам не постачає собі багатьох дуже важних продуктів (промисловість), не керує виробом і обміном їх, не організує науки і техніки, не виконує політичної, військової, церковної і т. д. адміністрації, не веде міжнародної політики, не керує містом, то він є не суб'єктом, а лише об'єктом чужого керування — раз, не представляє різнородної закінченої в

своїй будові системи суспільної взаємочинності — два, тому український наріц є *неповне суспільство, неповна нація*. Лінгвістична група поставлена на становище *частини суспільства (трудоx класів)*. Частина ніколи не може існувати цілком незалежно, бо вона *органічно* зв'язана з іншими частинами суспільної цілості.

Ці характерні риси: міжнаціональний поділ праці, неповна нація, що займає становище трудових поневолених класів, боротьба котрих неминуче по змісту буде класовою, соціально-економічною, хоч по формі національною — так от ці суперечности назовні, соціально об'єктивуються в гострому контрасті між селом і містом, а тому конкретна боротьба на Україні завжди впливатиметься на зовні, як *боротьба села проти міста*. А тому й увесь зміст українського відродження, національного визволення і т. п. неминуче трансформується в боротьбу села проти міста.

Українська проблема це в кінцевих висновках — проблема села і міста. І хто цього ще не знає або не розуміє, той не знає, що таке українська проблема і де кориниться її розв'язка.

3. Густозаселена Україна (Галичина 100 душ на 1 км², Правобережна 83.2 особи, Лівобережна 69.2 і Степова 42.8 особи на квадр. кілометр) — загалом підлягає подвійному натискові: з заходу тисне Європа, що в багатьох країнах вже має населення більше, ніж 100 осіб на 1 кв. кілометр. Одначе між Україною і Європою не може бути дифузії населення, бо густина населення і там і тут однакова. Можливий натиск західно-української частини на східну і південно-східну аж до вирівнання. Велика Україна має 60 осіб на кв. кілометр, цеб-то значно вище середньої загально-європейської.

Тим більш соціальною аномалією є натиск Росії, що має в своїх європейських межах 26 осіб на 1 кв. кілометр. (а з Сибіром — 16 осіб на кв. кілометр при колосальних просторах), на Україну, і рідко заселена країна розвиває експанзію на густозаселену — це в цілому світі аномалія. Вона може бути пояснена не економічною «необхідністю», а завойовництвом, імперіялізмом; але сама можливість панування росіян на Україні пояснюється не тільки політичним примусом, а й захопленням українських міст в свої руки і переведеною історично експропріацією українських елементів міста, цеб-то денационалізацією їх. 26.7% росіян, 25.7% жидів і 4.5% інших національних меншостей, творять в містах більшість, що керує господарством, культурою і політикою цілої України. Українці, одсутні на самий низ суспільної піраміди є тільки об'єктом керування і вивиску. *Соціальна сила різних груп міряється в містах*, як керуючих осередках. Українці в містах є меншістю та ще низькокваліфікованою, що в місті знаходиться на споді суспільної піраміди. Отже українці зовсім незначні своєю соціальною силою. Україна в неволі, тому що в неволі українське місто.

4. Соціальна структура міст на українській території вказує на виключно важну роль жидівства: в Галичині і Підкарпатті жидівство в містах стоїть на першому місці, на В. Україні жиди є рівнорядною в росіянами силою. Економічно жиди навіть дужчі за пануючі державні нації (мадярів, поляків, румун, руських), але по-

літично дужчими є згадані державні нації, бо за ними стоїть сила і держава «метрополії». Маса жидівства в Європі живе якраз на українській, білоруській, польській і литовській територіях. Ця область є областю найбільшого жидівського тиснення на соціальну просторінь. На землях поневолених націй, здавна позбавлених державности народів. Як показують факти, жиди прилучаються до державно-пануючого народу і разом з ним визискують поневолений нарід. При пробудженні поневолених народів жидівство виступає на стороні пануючих, бо у значній своїй частині воно є пануючим. На території України, Білорусії, Литви і Польщі буде відограватись велика анти-жидівська боротьба: вона ростиме поруч з розвитком національної або соціальної свідомости поневолених класів. Отже націоналізм і соціалізм вкупі і нарізно все більш об'єктивно будуть ворожими до жидівства.

Поскільки совіт. Росія і Україна і політично в руках жидів, то проблема повалення сов. влади логічно буде обертатись в анти-жидівську акцію в тій чи іншій формі. Відродження народів буде обертатись силою річей в першу чергу проти жидів.

5. Поневолена і одсунута на становище трудових класів ціла нація є об'єктом визиску з боку пануючих. Цей визиск і панування здійснюються в формі контрасту села і міста. Місто виконує економічну і політичну диктатуру над селом, до того-ж тримаючи село в культурній ізоляції. Становище не зміняється, коли одна мійська група прийде замість другої до влади — все одно місто й далі буде визискувати село і політично його гнобити.

Перемога большевизму в сов. Росії і на Україні не внесла поважних змін в суть відносин між містом і селом і місто політично командує селом і далі, місто його визискує економічно, місто коштом села розвиває і підтримує свою культуру. Це видно з фактів большевицької політики в кожній галузі. Культурне самозадоволення міста і нахабність отвертих «ножниць», якими місто стриже сільських овець, перед нами.

Поневолена та ще й селянська нація не може тішити себе жадними надіями, доки місто не в її руках. Навіть між однонаціональними містами й селами існують важні суперечности інтересів, але їх зв'язує єдність культури і навіть сам культурний розвиток села підтримується однонаціональним містом. При різно-національних містах і селах і ця приємність зникає, бо дві національних групи, росташовані одна в місті, друга в селі, перебувають в системі непримиримих антагонізмів.

V. СИСТЕМА СУСПІЛЬНИХ АНТАГОНІЗМІВ І ВИЗИСКУ НА УКРАЇНІ.

В соціологічній літературі є дуже багато дефініцій соціального явища. Що значить соціальний? На думку одних, соціальним явищем є, напр., явище органічності зв'язку між суспільними групами: поняття про суспільство, як про аналогічне з живим (біологічним) організмом, витворило течію «органіцистів» (від Спенсера, Лілієнфельда, Шефле, — до Вормса, Фульє). Головним

критичним замітом проти «органічної» теорії було виставлено те, що організм має конкретність, а цього суспільство не має: воно існує, але де конкретність організму? Інші вказують, що соціальним актом треба признати кожний акт психічної взаємочинності між двома і більше індивідами (психологічна школа, представників якої дуже багато — Тард, Гіддінгс, Уордінг.), але критики вказують, що багато актів взаємочинності ще не творять соціального явища, хоч в самому соц. явищі психічна взаємочинність є необхідною премісою. Інші, як Тахтарев, Івуле бачуть соціальність в співжитті і спільному задоволенні потреб; Штамлер думає, що лише правовий лад, зовнішнє правове нормування відносин є специфічною прикметою соціальности, але й це не задовляє, бо багато соціальних явищ зовсім не регулюються позитивним правом (діяльність рев. партії, повстання, революції, війни і ин.). Гумплович думає, що соціальність є лише там, де є тривала організованість, витворювана не ad hoc. Лінгвістична група, як відомо, існує неорганізовано, клас, полові групи також не організовано, але існують як тривалі соціальні явища. Дюркгейм дає цікаву теорію соціального: соціальні факти існують по-за індивідуальною свідомістю, об'єктивно, вони мають примусову вагу для людини, вони — необхідні. Шпан вважає соціальне, як цілість, складену з частин. Родбертус баче соціальність в різних формах звязку: в області господарства — розподіл праці, в духовій — мова і свідомість, в етиці — мораль і право. Маркс соціальними називає «незалежні од волі людей, необхідні відносини, суспільно продукційні відносини. Їх закономірна обумовленість є прикметою соціальности. Амон за прикмету соціальности вважає обумовленість поведінки одних індивідів поведінкою других. Подібне становище займає теперішня «рефлексологічна» школа російської соціології (Сорокін і багато марксистів), а в Америці «behavior»-истична, що вважає за соціальне явище акт взаємочинности між двома і більше індивідами, обумовлений примусовими причинами, необхідністю.

Так що більшість соціологів сходиться на тім, що соціальний акт взаємочинности не є проста психологічна взаємочинність, а лише така, що є необхідною, примусовою, що впливає в діяльності незалежних від суб'єктів сил і причин. Отже — зовнішня примусовість поведінки взаємочинних індивідів — є прикметою соціального явища.

Ми думаємо, що цей погляд має наукову вартість. Взавши таке розуміння соціального явища за корисну «робочу гіпотезу», спробуємо підійти до огляду соціальної структури на Україні, до огляду соціальних антагонізмів, що виникають в наслідок гніту і визиску українського народу.

Ми мусимо вказати форми визиску і рід антагонізмів, що заложені в контрасті села і міста та міжнаціональному поділові суспільної праці, незалежно від того, чи усвідомлюють українські індивіди їх, чи не усвідомлюють: що існує, те рано чи пізно буде усвідомлене і стане джерелом нових суспільних імпульсів, конфліктів, боротьби і ставлення цілей, во ім'я яких йтиме боротьба.

1. Всі вироблювані на Україні мінові цінності реалізуються на ринкові по цінах, продиктованих пануючими класами, власниками знярядь продукції і землі. Тому *надвартість* в праці робітництва акумулюється у промисловців, торговців, фінансистів, національно неналежних до українства, головно — руських, поляків, румунів, мад'ярів та їх європейських спільників, що вкладають гроші в операції гнобителів України. Надвартість ця виробляється на Україні переважно українським робітництвом, яке складає більшість робітничого апарату України.

Поміщики — чужинці — реалізують земельну ренту, як наслідок власницької монополії їх на більшу частину української території.

Українці не акумулюють в своїх руках ні надвартости, ні зем. ренти, бо поміщицько-капіталістичного класу української національності на Україні *нема*. Таке становище на всій Україні, не виключаючи «радянської», де російсько-жидівська національна меншість володіє всією територією, при помочі «ножниць» і простого насильства грабує працю українського народу, коїтом праці українських рук скріплює пануюча чужа меншість своє панування над Україною. «Удержавлена» промисловість є формою безпосереднього бруталного визиску робітництва, в своїй подавляючій більшості українського. Участь невеликої частини яничар-українців у цій системі визиску поруч з керуючими є лише своєрідною формою замаскування противників, що хочуть одурити українські маси їх ілюзоричною участю у визиску «самих себе». «Димовою завісою» цього визиску є «комунізм», як абстрактна форма добробуту трудових класів: теоретично «комунізм» вважається ніби-то за ідеал трудового люду. Трудовий люд конкретно страждає і гине, а теоретично він ніби керує «свою» державою. Російсько-жидівське місто на Україні, що творить в цілому населенні на 1 січня 1924 р. — 18.5%, політично дозволило вважати 5 голосів селянського населення рівних одному голосові міщанина. Міста складають $\frac{1}{5}$ всього населення України, тому воно всю селянську Україну прирівнює політично до міста. Це так теоретично, в «конституції», а практично вся влада законодавча, адміністративна, керівництво господарством є монополією «комуністичної партії», подавляюча більшість котрої складається з *росіян і жидів*. Ці дві національності опанували місто, місто керує Україною, а містом — російсько-жидівська коаліція, яка допустила в свої ряди українців і то таких, що в засаді одкидають право суверенности свого народу, в розмірі не більш $\frac{1}{5}$ частини (Див. таблицю «хто керує Україною»), а у війську українців — «бoвoгo матерiялу» на Україні не більш $\frac{2}{5}$! Багато українців служать у війську в... Росії, Сибіру, Кавказу, Туркестану, за те на Україні у війську в більшості... *росіяне*.

Ця воєнно-політична система є необхідною формою для забезпечення панування чужинців. У Галичині й на Волині влада і військо польські, а українці військову службу несуть в корінній Польщі і в Познані. Така система на Буковині і Бесарабії. Так діється скрізь на українській землі. Визиск ведуть державні народи, що здійснюють його через захоплені ними на спілку з жидами міста.

Українці робоча сила — і тільки. Постачальники фізичної робочої сили.

2. Друга форма визиску української фізичної сили — *мілітаризм* пануючих на Україні народів во ім'я інтересів цих народів. Історично — це давня річ. Ще в часів Петра I Україну буквально обезлюднювано шляхом набору людей до війська, одбиранням худоби, харчів, мобілізаціями в погонці і т. д. Завоювання прибалтійських народів, Польщі, Кавказу, Туркестану, війна з шведами, турками, французами, Кримська війна, Русько-Турецька 1877 р., війна з японцями 1904 р., нарешті, величезна світова війна, в якій полягло одних убитих українців більш мільйону, нарешті, революційні війни, в яких росіяни-большевики і білі генерали — всі мобілізували силоміць українців на війну во ім'я... проти-українських цілей.

250 літ співжиття України з Росією спричинили Україні безчислені згуби десятків мільйонів українців для російсько-імперіалістичних цілей.

Вживання фізичної сили поневолених народів для інтересів гнобителів в загальному явище: з кожним поневоленим народом діється те саме. Підчас світової війни хіба не були в рядах французів, англійців і ин. народів-панів всякі кольорові війська? Хіба й тепер колоніальні війська народів-панів не складаються з народів-рабів? Командний склад належить до нації пануючої, а підлеглий — до поневоленої. Так і тепер на Україні: командний склад з росіян і частина сапдацтва також з росіян (для постраху туземцям). Командіри росіяни, «політруки» жиди, а «мужва» українська. Місто, керуючи цілим краєм, командує і у війську. Пануюча нація ніколи не дозволяє національно-територіальної системи комплектування війська: так на Україні діяли царі, так роблять і большевики. Пануюча нація ніколи не буде на колоніальних територіях фабрик для виготовлення зброї: царі організували Шостенський пороховий завод і Луганський патронний завод, але... передовсім на українсько-російських пограниччах, ціла ж територія України не має таких закладів, а друге: заводів для вироблення гармат, рушниць, танків, аеропланів на Україні не було й нема, бо... пануюча нація вважає це небезпечним «на випадок чогось». Місто на Україні почувало себе російським і усвідомлює своє національне післанцтво і коли воно на віть витворює ілюзію «української» державности (без українців у кермі тієї «держави»), то все таки веде національно-російську політику «превентивних заходів».

Визиск укр. фізичної сили для мілітарних цілей пануючої нації супроводиться глибокою продуманістю заздалегідніх заходів, щоб держати Україну в покорі, як справді усвідомлене «чуже тіло». Самі українці колишні й багато теперішніх не вважають росіян за чужих, а росіяни тимчасом українців вважають за «чужих», тому й призначають тільки свій командний склад, не допускають національно-територіальної системи комплектування військ не будують військових фабрик і заводів мобілізують українців по-за Україну а на Україну

присилають росіян та чужих, навіть наємників (латишів, китайців, башкирську кінноту, російську кінноту Буденного і т.п.).

Технічним апаратом панування Росії над Україною є російсько-жидівське місто на Україні.

3. Визиск психічної енергії поневоленої нації є одною з головних і то грубих форм визиску. Ім'я йому — денационалізація поневолених шляхом включення їх в культурно-ідеологічний комплекс пануючої нації. Поневолені цим не стають пануючими: вони підлягають і далі всім формам визиску, однак без національного усвідомлення цього визиску, щоби у поневолених одбирається почуття своєї окремішності, а значить і солідарности в межах цієї окремішности. Поневолений мусить і далі нести свій хрест неволі соціальної, економічної, культурної, політичної, але мусить забути про право на свою територію, її природні багатства, про право на продукт своєї праці і право розпорядження самим собою по своїй волі, головне — він мусить згубити можливість культурного розвитку, який неминує веде до усвідомлення своєї неволі.

Тому царський режим не допускав ані української школи, літератури, преси, пісні, навіть самого слова «Україна». Тому так само роблять румуни і поляки. Так взагалі і скрізь роблять всі пануючі що до поневолених і гострота репресій що до національної мови поневолених підноситься по мірі їх суспільного упадку, збільшення неграмотности і... зменшення числа їх в містах. Тому у поневолених вириваються всі вищі суспільні функції, а їх деградується до стану хліборобів і скотарів, до «аграрних рабів». Інтелігенцію поневоленої нації виховують в школах, установах, літературі пануючої нації на відданих слуг пануючої нації. Класичний приклад з нашого минулого: українці — турецькі яничари. Таких яничарів-українців багато на службі у росіян і поляків, які є живою ілюстрацією «відсутности української нації». Сотні тисяч і мільони українців — лікарів, письменників, професорів, адвокатів, бухгалтерів, архитектів, музикантів, попів, малярів, старшин, генералів, інженерів, агрономів, економістів, статистиків, кооператорів, журналістів, дипломатів і т. д. віддають свої психічні сили, енергію свого розуму й почуття на службу культурі пануючих, на скріплення їх панування над Україною, на денационалізацію міст, на введення українських мійських агрегатів в систему російських, на витворення культурного контрасту між містом і селом, на культурну ізоляцію села від міста, на здичавлення села, на скривлення його психіки, на знищення культурної взаємочинности між українцями. Культурна експропріяція міста є страшною загрозою для поневоленого села, яке ніколи в чужим культурно містом в системі духово-культурної взаємочинности не звяжеться, а через те одрізується від джерела, де вироблюється культурні вартости.

Ясно, чому український народ культурно деградував і задихається з духовного голоду: він згубив місто. Хліборобство-ж і скотарство-та примітивна фізична праця ніколи ґрунтом для розвитку науки і культури (щоби-то свідомости) не стануть.

Тимчасом пануюча нація апаратом денационалізації автома-

тично відбирає все психічно-цінне, здібне до творчості у поневоле-них, котрі залишаються в складі пасивних, нездібних по якомусь законові соціального добору, не імпульсивні, не творчі носії лишень фізичної сили, як худоба.

Культурна ізоляція села, що приходить разом з денационаліза-цією міст, є грівною небезпекою для всієї будучности нації. Народи, що впали в подібний стан, об'єктивно є дуже zagrożені. Згубивши місто, вони гублять можливість творити свою культуру звичайним способом *суспільного апарату*. У їх тоді єдиний шлях — словесна пропаганда, вплив якої незвичайно малий в порівнанні з механічною силою міста і соціальних відносин. Коли-б українці в містах вели промисловість, торгівлю, адміністрацію всіх видів, науку, школу, пресу і т. д. і т. д., то культурні цінности вироблялись би в самому ході суспільного процесу і через культурну взаємочинність переда-вались-би й у село. *Тепер цього нема*, або дуже мало. Тому україн-ська «культура» є швидче пропагандійною категорією, уявленням, ілюзією, а не соціальним явищем. Місто живе неукраїнською куль-турою, а тому української культури, як соціального продукту нема. Село існує по-за культурою, примітивною свідомістю, де слово, ідея, наукова істина, формула не фіксується в матерії, не переходить в символ, не передається поколінням. В селі є словесність, а не культура.

На В. Україні большевицький лозунг «українізації» є свобрід-ним способом поставлення «димової завіси» перед селом: не-україн-ське місто хоче учити українську мову для технічного облекшення зносин з селом і для сугеровання села фікцією, що ним править... воно само. Чужинець, що знає иншу мову, не стає робітником тієї нації. Скільки мільонів чужинців знало і знає французьку мову, але це знання, полекшучи зносини з французькою нацією, разом з тим не було збільшенням французької культури. З того, що деякі росіяне і жида виучать українську мову, не виросте українська культура: треба, щоб українці перейшли до керування суспільним процесом на Україні в області господарській, культурній, політич-ній, цеб-то: щоб виконання соціальних функцій перейшло в україн-ські руки, а це значить, щоб місто стало українським, щоб духове і фізичне обслуговування міста і краю належало українцям. Це озна-чає далі конкретно: щоб влада політична належала українцям, щоб військо на Україні було під командою українців і складалось в більшості з українців, щоб інженіри, техніки і робітники в про-мислі, купці, директори, робітники, фінансисти, банкири і т. д. в промислі і торгівлі були в більшості українці, щоб професори і сту-денти у вищих і середніх і низчих школах були українці, а не росіяне, жида, поляки, мадяри, румуни і т. д.

Щоб мійське життя було системою взаємочинности українців-туди буде соціальний агрегат-місто українським і соціальна взаїмо, чинність міста з селом українською соціальною.

Річ в тім, що чуже місто кричить про владу робітників і селян, а селян у владі нема, про комунізм — комунізму нема, про «українізацію» — українців скрізь, де є влада, умисно тримають в меншості,

«змичка з селом» є лозунг, пропаганда, а не соціальне явище, не соціальна взаємочинність.

Цієї взаємочинності і не буде, аж поки не виросте українське місто — чи шляхом *соціальної* українізації теперішніх міст, чи оберненням де-яких теперішніх українських сел в міста. Словом, сучасне не-українське на Україні місто є культурним ворогом села і головним денационалізатором українського народу.

4. Логічно неминучим наслідком діяльності російського міста на Україні є здійснення основного завдання пануючої нації: конфіскація землі і природних багатств. Царі оповіщали природні багатства власністю держави (цеб-то Росії), здавали їх в аренду своїй чи чужій буржуазії; конфіскували землю і роздавали своїй воєнно-бюрократичній касті, що витворила потім на Україні класи поміщиків і буржуазії, знайшовши в цій конфіскації землі і природних багатств могутню зброю для русифікації міст. Розпорядження чужинців українською територією є один з могутніших засобів панування їх над Україною і одрізування укр. народу від можливостей розвитку. Цим засуджувався укр. народ тільки на *фізичну* працю, що є низчим видом людської діяльності. Залізньо-логічно з цього витікала неминучість русифікації міст і обернення їх в чужинецькі факторії на Україні.

З цього факту повстала *біологічна небезпека* для укр. нації. Надія, що не має природних багатств і права розпорядження землею, не має *сировини*, а хто не має сировини, — не може організувати її обробки, цеб-то не може мати своєї промисловости, а з цього і — торгівлі, а з цього — і фінансів, а з цього... не може організувати своїх міст.

Ліси, Донбас, Кривий Ріг, Дрогобич, води територіяльні і прибережні — все це на Україні опинилось в руках чужої держави, значить цим убито можливість для українців організувати обробляючу промисловість з усіма впливаючими відціль *катастрофальними* наслідками для нашого народу. «Большевістія» мійсько-російська також перевела, але ще більш консеквентно, удержавлення території України і її природних багатств. Цей факт сам по собі звів усі декорації участі українців в «совітській роботі» до жалюгідної фікції. Наслідки його особливо картинно відбилися в слідуючій формі панування нації державної над недержавною.

5. *Колонізація України чужинцями і деформація її соціальної структури.*

Скривь на світі пануючі державні нації намагаються втиснути можливо більші комплекси своїх «компатріотів» в туземну гущу поневоленої нації. Велика російська колонізація на Україну є очевидним фактом, що систематично провадився в життя царським режимом, провадиться ще більш ретельно «советами». Руські поміщики і цілі села москалів в Степовій і Лівобережній Україні є тому доказом. Присилання російського робітництва в Донбас, Кривий Ріг і цілої адміністрації в промислі України тепер — також доказ. Колонізація південної України жидами та ще з наміром витворити прибережну жидівську республіку, котра буде торгувати і керувати

всім експортом України — тепер вже не секрет. З перегляду статистичних даних про прибережно-чорноморську смугу видно, що міста там мають жидівську більшість: не диво, що теперішня жидівсько-світська політика хоче ще витворити жидівські «сільські колонії» котрі-б грали роль «димової завіси» при знищенні українського характеру цих областей, щоб оповіщення там «жидівської республіки не так вже було рязчим насильством над українським селом:

Тимчасом большевицький режим ретельно силкується переселити українців на Сибір і в... тюрми. Проект 1925 р. вказує на потребу виселення в Україні колосального числа селянських родин (більш 300 тисяч!), а чому так енергійно закладаються в південній Україні і в Криму жидівські колонії — зрозуміло. Дві пануючі на Україні нації — росіяне і жиди, силкуються можливо краще влаштуватися і забезпечити свою будучину. Бажання зрозуміле, одначе для українського народу очевидно шкідливе.

Колонізація територій поневолених націй є загальним явищем. Деформація соціальної структури поневоленого народу, усунення його керуючих верств, захоплення міст, розрідка суспільної щільності — така мета цієї колонізаційної політики. Ось в Галичині, в морі української людності польські поміщицькі маєтки — «двірські обшари», на яких статистика вказує «населення», що належить до маєтку, як слугаці, робітники, арендатори дрібних шматків, халушники і т. д. Ну, і що-ж? в українській гуці околицьного люду «двірські обшари» мають значну польську більшість. Польські факторії в своїм персоналом! Колонізація Галичини і Волині «мазурами» в глибин Польщі всупереч місцевому населенню, озброєне польське «осадництво» — цей факт перед нами і він подібний до того, як робилося і робиться взагалі в колоніях.

Русифікація міст на В. Україні, колонізація в Галичині, румунізація на Бессарабії і Буковині, мадьяризація на Підкарпатті — ось наслідок, для якого спеціально працюють два фактори: денаціоналізація автохтонів і колонізація пануючими. Ведений віками процес не так легко спиняти. Ще тяжче нищити його фатальні наслідки.

На цім годі про форми визиску. Їх головних ми вказуємо п'ять. Вони є загальними у всій світовій практиці гноблення поневолених народів. Конкретні розміри визиску є ріжні в залежності від часу, місця і степені культурности та відпорности поневолених народів, але самі форми визиску і напрями політики панування скрізь ті самі.

6. Україна — колонія.

Вказані форми визиску і панування є властиві всім колоніям: тіж форми визиску і методи панування державних націй є на Україні. Тому ми мусимо, щоб бути науково чесними, з боєм в душі визнати, що наш край — колонія. Ширококрота пропаганда пануючих кричить про колонії в Африці, Азії, на островах — десь далеко від Європи. А ми бачимо цілком конкретні колонії і в Європі. Маємо десятки народів на Сході Європи, поневолених колоніяльно. Замість крику пропаганди до нас промовляють і нас переконують статистичні цифри і очевидні факти.

Україна — колонія і в ній вихрують своєрідні антагонізми:
а) Класово-економічний антагонізм пролетаріату і селянства, боротьба проти буржуазії і поміщицтва.

б) Селянство і значна частина пролетаріату належать до української національності, а поміщики і буржуазія складаються залежно від області — з росіян, поляків, румунів, мадяр і скрізь по всій землі українській — *жидів*.

в) Соціальний антагонізм між класами об'єктивно виявляється, як антагонізм між сел. м і містом — з одного погляду, і як антагонізм національний між українцями і пануючими над ними росіянами, поляками, румунами, мадярами і жидами — з другого.

г) Національний цей антагонізм має соціальний зміст: боротьба поневолених подвійно — соціально і національно — класів проти пануючих класів - націй.

д) Боротьба між пролетарськими групами різних націй і боротьба класова внутрі кожної нації.

е) Релігійний антагонізм на В. Україні: між українцями і росіянами, між українцями і католиками-поляками та мадярами, розподіл самих українців на дві релігійні групи — православних на В. Україні, Кубані, Бесарабії і Буковині і уніятів у Галичині і на Підкарпатті.

ж) Антагонізм між робітництвом і селянством на ґрунті відносин між селом і містом, а також антагонізм між робітництвом і селянством — з одного боку та буржуазною українською інтелігенцією — з другого.

з) Антагонізм між колоністами і автохтонами-українцями.

и) Політичний антагонізм українців з урядами пануючих націй і з тими групами, що за ними стоять.

і) Антагонізм територіальних формацій: Кубань, В. Україна, Галичина, Підкарпаття.

ї) Культурний антагонізм українського села з не-українським містом: вічна експансія міста проти села на ґрунті культурно-національнзму, політичному і соціально-екномічному.

Україна у своєму внутрішньому житті уявляє цілий вир антагонізмів, створених одним лише пануванням чужих націй, що поділили територію і населення між собою. Всі антагонізми прийняли характер міжнаціональних, як і система міжнаціонального поділу суспільної праці. Тому ця боротьба суперечних сил не може вгукнути аж до розв'язання. Антагонізми вже масами усвідомлені, а тому будуча історія і політика України — це боротьба аж до перемоги Боротьба передовсім національна з соціальним змістом.

